

VERENIGING
Vrienden
van
Sonsbeek

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de Gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Vrienden van Sonsbeek ondersteunt Bezoekerscentrum Sonsbeek financieel met een vaste bijdrage per lid.

De contributie per lid bedraagt per jaar:

voor particulieren € 13,50, voor verenigingen € 35 en voor bedrijven € 50; Bankrekeningnummer: 40 63 33 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek. ANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als culturele 'Algemeen Nut Beogende Instelling', wat inhoudt dat donaties met de factor 1,25 voor de fiscale aftrek mogen worden vermenigvuldigd.

Bestuur Vereniging Vrienden van Sonsbeek:

Edzard Gelderman (voorzitter) tel. 443 14 57, Luuk Broer (secretaris) tel. 442 49 56, Theo Bussink (penningmeester/ledenadm.) tel. 443 14 02, Loes Prakke (promotie) tel. 443 34 95, Tjada van den Eelaart-de Sitter (schouw/website) tel. 445 50 98, Koos de Vos (educatie/Groenforum) tel. 363 49 71, Gerard Nijhuis (parkgidsen) tel. 339 08 00. Adviseurs: Joop Morsink (historie), Jeroen Glissenaar (gemeentelijk parkbeheer), Jeroen Voskuilen (Bezoekerscentrum).

Ledenadministratie:

Vereniging Vrienden van Sonsbeek, per adres Bezoekerscentrum Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem, Telefoon: 445 06 60, Email: info@parksonsbeek.nl
Website: www.parksonsbeek.nl

De Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek wil bezoekers bewust maken van de mooie groene kanten van Arnhem. Dit gebeurt door het organiseren van tentoonstellingen, excursies en evenementen. Het bezoekerscentrum levert informatie over de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en het is een goed startpunt bij een bezoek aan de parken. Website: www.bezoekerscentrumsonsbeek.nl

Bestuur Stichting Bezoekerscentrum Sonsbeek:

Leo van der Meer (voorzitter), vacature (secretaris), Leon Tjakkes (penningmeester), Willem Hoeffnagel, Anne Marie van Lanen, Ton Jansen.

Bij de voorpagina:

Het waterrad van de Begijnmolen. Prent van Rudolf Das naar aanleiding van een tekening van Joop Morsink. De prent is gemaakt voor de actie Herstel Waterrad Begijnmolen, zie pg. 11

Hervatting Vlotconcerten

Na een onderbreking van een jaar zijn de concerten op het vlot in de Grote Vijver van Sonsbeek hervat. Daarvoor heeft Vrienden van Sonsbeek zich sterk gemaakt, onder meer gesteund door de Wijkvereniging Burgemeesterswijk.

Vorig jaar besloten B&W dat de door de gemeente gefinancierde Vlotconcerten naar de Steile Tuin verhuisden. De gemeente wilde daarmee ruimte geven aan Brasserie De Boerderij om z'n exploitatie te verbeteren door op zondag (besloten) partijen met muziek te organiseren op het vlot en het aansluitende grasveld. Gesteund door de ledenvergadering heeft het bestuur van Vrienden van Sonsbeek zich tegen dit besluit verzet en daarover de publiciteit en medestanders gezocht.

Na een evaluatie door alle betrokkenen kwamen B&W dit voorjaar met het voorstel om vóór de zomer 10 concerten op het vlot uit te voeren en ná de zomerpauze 4 concerten op een plek tussen de Witte Villa en de Palatijn. De Boerderij heeft toegezegd dat - net als bij vorige exploitanten tijdens de zondagse Vlotconcerten - haar restaurantterras en toiletten toegankelijk zijn. Als De Boerderij na de zomer iets organiseert op of rond het vlot - uiteraard op basis van een evenementenvergunning - blijft het terrein openbaar toegankelijk voor de zondagse parkbezoekers. Het openbare park wordt dus niet geprivatiseerd.

Dit Salomo's oordeel van B&W heeft het bestuur van Vrienden van Sonsbeek aanvaard. Er zij vrede en samenwerking in de parken.

Bestuur Vrienden van Sonsbeek

HET WATERRAD

Ik ben de drager van de kracht
Die uit de aarde opgeweld
Zich stromend hier heeft aangemeld
En zo mij in beweging bracht

Zelf ben ik niets, ik heb geen macht
Ik ben op dienen ingesteld
Ik heb de uren niet geteld
Noch rust of dankbaarheid verwacht

Ik draai wanneer de molen vraagt
Door vallend water aangejaagd
Van morgenrood tot avondstond

Ik wentel in een groots verbond
De eeuwen door, volmaakt en rond
Door einde noch begin geplaagd

Cees van der Pluijm
parkdichter

‘Deze graanbalans is heel bijzonder’

Je bent verzamelaar en komt erachter dat iemand een object bezit dat goed in jouw collectie past. Natuurlijk hangt van de onderhandelingen over de prijs af of het voorwerp een nieuwe eigenaar krijgt of niet. Dat kan soms moeizaam verlopen. De Limburgse verzamelaar Huib Tieleman heeft dan een oplossing achter de hand. “Ik vraag de verkopende partij een bedrag op papier te zetten en ik doe hetzelfde. Zitten we dicht bij elkaar dan komen we er wel uit. Is het verschil erg groot dan kun je het nog een keer proberen, maar ligt voor de hand dat de deal mislukt.”

Tieleman kocht in 1992 in Epe een unieke graanbalans, omdat duidelijk is dat die heeft toebehoord aan baron H. J. C. J. van Heeckeren van Enghuizen, de vormgever van park Sonsbeek in de 19e eeuw. Sinds maart van dit jaar is het weeginstrument eigendom van Bezoekerscentrum Sonsbeek. Deze graanbalans krijgt een plaatsje in de Witte Watermolen waar het Bezoekerscentrum sinds kort de beschikking over kreeg.

Bezoekerscentrum Sonsbeek heeft met de aankoop van de bijna 175 jaar oude graanbalans van baron Hendrik Jacob Carel Johan van Heeckeren van Enghuizen, heer van Beverwaard en Odijk, een bijzonder attribuut in huis gekregen. Graanbalansen, weeginstrumenten waarmee in vroeger tijden de kwaliteit en daarmee de waarde van graansoorten werd bepaald, bestaan er nog genoeg in Nederland. Maar een complete balans met de inscriptie Van Heeckeren is zeldzaam en van historische waarde.

Dat zegt Huib Tieleman, degene van wie het bezoekerscentrum een paar maanden geleden de graanbalans van de baron kocht. En hij is deskundig, want bijvoorbeeld het Rijksmuseum te Amsterdam was hem er kort geleden erkentelijk voor het gebruik van zijn expertise bij een aantal gewichten uit hun collectie die voor de nationale geschiedenis belangrijk zijn. En: “Als ze daar zeggen: ‘Dat wisten we niet’ dan wordt je ego echt wel gestreeld.”

De Limburger wilde van de graanbalans van de baron af omdat hij zich is gaan toeleggen op een ander verzamelgebied. Hij vertelt dat hij dan bij voorkeur op zoek gaat naar een kandidaat-koper die oorspronkelijke banden heeft met het voorwerp dat voor hem overcompleet is geworden. Het liefst moet dat ook nog een instelling zijn waar het publiek kennis kan nemen van het voorwerp, zoals een museum. In dit geval lag Bezoekerscentrum Sonsbeek zo voor de hand, omdat baron Van Heeckeren kasteel Sonsbeek en de bijbehorende graanmolen, de Witte Watermolen, als zijn hoofdvestiging zag.

Tieleman is zowel goed op de hoogte van de graanbalans als van de geschiedenis van de baron. Nadat hij het weeginstrument in 1992 op de kop tikte in de antiekwinkel in Epe dook hij in het leven van Van Heeckeren. Want dat hoort er voor de Limburger bij: je koopt iets aan en verdiept je in de geschiedenis ervan. Dat kost heel veel tijd. Neem het verzamelgebied waar Tieleman zich nu in specialiseert: gewichten voor goud- en zilverweging en voor partijen munten. “In 1997 kocht ik hiervoor mijn eerste gewicht. Anderhalf jaar geleden pas besloot ik dat het verantwoord was om erover te publiceren. Ik ben niet ieder jaar even hartstochtelijk bezig geweest met onderzoek, maar je ziet toch dat daar heel wat tijd voor nodig is.”

Huib Tieleman demonstreert de werking van de graanbalans

De graanbalans ('korenschaal') van Van Heeckeren uit 1839, bestaande uit: de maatschaal (roodkoperen bovenrand), de gewichtenschaal, het balansjuk, de balanshaken, de (negen) gewichten en de strijksok.

Na bestudering van archieven is Tieleman tot de conclusie gekomen dat baron Van Heeckeren zijn graanbalans heeft aangeschaft in een tijd dat hij gronden liet ontginnen om er landbouw mogelijk te maken. Dat speelde in elk geval in en rond het Achterhoekse Hummelo, waar hij eigenaar was van het landgoed Enghuizen. In deze streek was de baron omstreeks 1850 eigenaar van een serie ontginningsboerderijen.

Huib Tieleman was als tiener gek op oude wapens. Nadat hij een aardige verzameling had aangelegd werd die uit huis gestolen. Zijn moeder zette hem op het spoor van gewichten en weeginstrumenten toen zij enkele oude gewichten voor hem meebracht. De zoon zag dat er inscripties op waren aangebracht waardoor zijn nieuwsgierigheid werd gewekt. Die karaktertrek zou hem in de jaren daarna veel plezier en documentatie opleveren. "Het gaat mij niet alleen om het hebben, maar ik ben ook in het verhaal erachter geïnteresseerd. En dan gaat zo'n stuk voor je leven."

Hij is lid van de in 1973 opgerichte en driehonderd leden tellende Gewichten en Maten Verzamelaars Vereniging. Die houdt een paar keer per jaar een veiling en geeft het blad *Met en Weg* uit. Tieleman put daar veel genoeg uit. "Je komt met gelijkgestemden in aanraking en soms verzamelen ze op heel andere terreinen. Als gezamenlijke eigenschap hebben we dat we elkaars zon goed in het water kunnen zien schijnen. Het aardige van de wereld van de maten en gewichten is dat die nog niet is uitgekauwd. Je stuit steeds weer op nieuwe objecten en gegevens. Zo heb ik ooit twee molenaarsgewichten gekocht die bleken te horen bij een molen in het Zeeuwse Borssele. De mensen daar wisten te vertellen dat die gewichten al veertig jaar zoek waren."

Ondertussen is er wel wat van de romantiek rond het verzamelen verdwenen. "Voor het bestaan van internet trok je het land in op jacht naar bruikbaar materiaal. Dat is zo'n beetje afgelopen sinds je via internet van alles kunt opsporen. Ik ben daar trouwens geen fan van. En nu dat medium in zwang is geraakt, zijn de antiekwinkels wel zo'n beetje uitgestorven. Die zich toch nog zo noemen, hebben vaak geen antiek meer in huis."

Rob van Otterloo

Inscripties op de ineengeschoven schalen van de graanbalans

Overdracht graanbalans van Van Heeckeren

Bezoekerscentrum Sonsbeek is sinds 15 maart 2013 de trotse bezitter van de graanbalans die in de 19e eeuw eigendom was van baron Van Heeckeren van Enghuizen. Het weeg-instrument werd aangekocht mede dank zij een bijdrage van Vrienden van Sonsbeek.

De balans werd in het bezoekerscentrum met bijbehorende documentatie aangeboden door de Limburgse collectioneur Huib Tieleman. Op grond van eigen onderzoek kwam hij tot de conclusie dat de graanbalans bij het bezoekerscentrum in goede handen zou zijn, omdat de baron in de 19e eeuw het Arnhems kasteel als hoofdvestiging had en de witte watermolen daarbij hoorde. Tieleman kwam op 15 maart naar Arnhem om de graanbalans te demonstreren en te overhandigen. De Limburger had zijn aanbod op geen beter tijdstip kunnen doen. Hij deed dat op het moment dat het bezoekerscentrum de beschikking kreeg over het woonhuis van de Witte Watermolen. Het huis wordt ingericht als winkel en daarbij past een mooie uitstalling van de historische graanbalans uitstekend.

De twee schalen van de balans - de maatschaal en de gewichtenschaal - zijn van messing (= een mix van koper en zink) met een roodkoperen rand (zie de foto). Voor op reis kunnen de twee schalen op elkaar worden geschoven met het balansjuk, de balanshaken, de strijkstok en de (negen) graangewichten erbinnen. De maatschaal heeft volgens het opschrift een inhoud van 0,5 Nederlandse kop, dat is 0,5 liter. Uit de op de maatschaal afgeslagen letters blijkt dat deze graanbalans in 1839 is geijkt door de Groninger arrondissementsijker B.H. van Heuvelen.

In 1820 is in Nederland het metrieke stelsel ingevoerd. Vanaf toen werd er gewogen met Nederlandse ponden (destijds de massa-aanduiding voor 1 kilogram) en droge waren werden afgemeten in Nederlandse mudden en Nederlandse koppen (destijds de volumeaanduiding voor 1 hectoliter en 1 liter droge waar).

Nadat de maatschaal van 0,5 liter met graan wordt overvuld (dat is gevuld met een kop erop zodanig dat de maatschaal overloopt) wordt de bovenkant met de strijkstok afgestroken. Vervolgens worden er in de gewichtenschaal zoveel gewichten gelegd totdat de beide aan het balansjuk hangende schalen (de maat- en de gewichtenschaal) met elkaar in evenwicht zijn. Het volumegewicht (in feite de volumieke massa) van het graan is nu de som van de gewichtsaanduidingen op de gewichten in de gewichtenschaal. Die som geeft het gewicht (in feite de massa) van het graan aan in Nederlandse ponden (kilogrammen) per Nederlandse Mudde (hectoliter). De uitkomst van het tijdens de overdracht gewogen graan was dat dit graan een volumieke

massa van 84 kg per hl bezat. Afhankelijk van de graansoort en de korrelgrootte van het graan, en van het afvullen en kloppen of schudden en afstrijken van de maatschaal, is de massa (of het gewicht) per hl groter of kleiner. Door een graanmonster te wegen met een graanbalans verkreeg men een redelijke indruk van de kwaliteit van het graan, aan de hand waarvan de handelsprijs werd vastgesteld.

Jeroen Voskuilen demonstreert het gebruik van de graanbalans onder toezicht van verzamelaar Huib Tieleman.

Kasteel Zypendaal, bij de stad betrokken

Sinds 1975 heeft Gemeente Arnhem kasteel Zypendaal in erfpacht uitgegeven aan Geldersch Landschap & Kasteelen zoals de organisatie nu heet. De ruimten van de benedenverdieping zijn als historische stijkkamers ingericht en op de bovenetage huist het hoofdkantoor van deze Gelderse landgoederenbeheerder. Van de twee bijgebouwen gebruikt men ook de voormalige koetshuis als kantoor. De daar tegenoverliggende Oranjerie gebruikt het Gelders Genootschap, adviesbureau voor ruimtelijke kwaliteit, als kantoor. De tussenliggende tuin is in beheer bij Geldersch Landschap & Kasteelen, het omliggende park Zypendaal wordt beheerd door de eigenaar, Gemeente Arnhem. Huis Zypendaal, zoals de beheerder het noemt, is in juli en augustus open voor publiek en van april t/m oktober op afspraak voor groepen.

We spraken met Kitty Cloo die al enkele jaren kasteelbeheerder is van kasteel Rosendaal en sinds 2013 ook van kasteel Zypendaal. Zij is met een nieuw samengesteld team op kasteel Zypendaal verantwoordelijk voor beheer en onderhoud van het gebouw en de collectie, voor de rondleidingen en andere arrangementen met bezoekers, en voor de werving en voorlichting van bezoekers. Ze werkt nauw samen met de conservatoren die verantwoordelijk zijn voor aankopen van collectie, inrichting en exposities.

Meer bezoekers

Kasteelbeheerder Kitty Cloo wil meer bezoekers trekken. Daarvoor is de openstelling van kasteel Zypendaal verruimd: in de maanden juli en augustus op zondag t/m vrijdag van 11 tot 17 uur, met 4 rondleidingen per dag op vaste tijdstippen. Voor tijden, prijzen en voor *groepsarrangementen* op aanvraag (van april tot en met oktober) zie de website www.glk.nl/Zypendaal. Naast de standaard rondleidingen wil de parkbeheerder de komende jaren gaan inspelen op activiteiten in de stad. Er zijn ook plannen voor een boekje over het kasteel en de bewoners, de invloedrijke Arnhemse familie Brantsen, die er vijf generaties lang heeft gewoond en die de stad een reeks bestuurders heeft geleverd.

Bij de stad betrokken

Ook al ligt kasteel Zypendaal wat verder van het stadscentrum, GLK gaat zich meer richten op Arnhemse activiteiten. Traditie is dat kasteel Zypendaal meedoet aan de Open Monumentendag (gratis toegang op 15 september). De opening van het Sprookjesfestival vindt plaats in kasteel Zypendaal, op 12 oktober.

Kasteelbeheerder Kitty Cloo is trots op de verrassing: kasteel Zypendaal wordt tijdelijk onderdeel van de Modebiënnale (MoBA13). De acht kamers van de benedenverdieping van Zypendaal worden deze zomer ingericht door Arnold van Geuns en Clemens Rameckers - de ontwerpers achter het merk Ravage - met herenmode, zowel nieuwe als die uit de collectie van het Haagse Gemeentemuseum, geselecteerd op het MoBA13-thema: fetisjisme, de innige verbintenis van mensen met kledingstukken en accessoires, en de erotische lading die sommige kleding heeft. Tijdens MoBA13 is kasteel Zypendaal alleen te bezoeken met de MoBA Pass. Tijden en kaartverkoop zie www.moba.nu. Na 21 juli is deze bijzondere tentoonstelling beschikbaar voor 'gewone' kasteelbezoekers, tot eind augustus.

GLK-kasteelbeheerder / slotvoogd Kitty Cloo voor de ingang van kasteel Zypendaal.

Luuk Broer

GELDERSCH LANDSCHAP & KASTEELN

De lange naam verkort: GLK is verantwoordelijk voor het beheer van bijna 12.000 ha natuur, park en landschap, en 650 gebouwen, waarvan 32 kastelen en historische huizen. Zo'n 700 mensen zetten zich in voor GLK, waarvan ruim 500 vrijwilligers.

Het draagvlak van de stichting GLK wordt gevormd door 40.000 donateurs en 75 begunstigende bedrijven.

Van de terreinen is 95% open voor publiek. Van de kastelen zijn er 7 open voor publiek, waarbij de organisatie van de openstelling berust bij kasteelbeheerders, moderne slotvoogden, in dienst van GLK.

Clarien en de parkbeheerder

Het park was adembenemend mooi in de winter. Zeker toen de takken van de bomen met een dun wit laagje omrand waren, en je zelf als eerste in de vroege ochtend je voetstappen op de - nog onge-repte - besneeuwde paadjes zette. Hoogtepunten waren de namiddagen waarop de ondergaande zon de Witte Villa in een rode gloed zette. En - als je veel geluk had - zag je een sprookjesachtig beeld: in de weilanden hing een dikke laag witte nevel. Prachtig allemaal, maar eind februari begonnen we toch echt naar de lente te verlangen.

*De nieuwe speelboom bij de Witte Villa met meer dan 130 goed zichtbare jaarringen.
Foto Gerard Herbers.*

Half maart, op een bewolkte koude dag, leidde parkwachter Jeroen Glissenaar mij door het Sonsbeekpark: "Het koude weer heeft geen negatieve gevolgen voor de dieren in het park. Bovendien valt het eigenlijk wel mee. Maart en april zijn gewoon onberekenbare maanden."

De Nijlganzen zwommen met hun drie jongen langs ons: "Deze watervogels komen oorspronkelijk ECHT uit de Nijlstreek", vertelt Jeroen: "maar ze zijn een jaar of tien geleden vanuit België hier-naartoe getrokken. Ze doen het prima. Het zijn brutale rakkers die de andere soorten verjagen." Het gezinnetje zwemt in de Karpervijver die afgelopen herfst is uitgebaggerd en schoongemaakt. Regelmatig stonden er mensen te kijken naar de ingrijpende werkzaamheden, want de vijver is ongeveer vier meter diep. "We hebben helaas geen interessante, kostbare voorwerpen op de bodem gevonden", zegt Jeroen: "wel veel flessen en oude fietsen. De karpers, die we eerst weggevangen hebben, zijn weer terug en ze maken het uitstekend."

Zwanen

Ik vraag onze parkwachter hoe het met de zwanen is. Het oude zwanennest bij De Witte Watermolen is generaties lang gebruikt. Het staat zelfs, met zwanen en al, op heel oude prentbriefkaarten uit het begin van de 20e eeuw. Wordt zo'n plek van generatie op generatie doorgegeven? Of is het een plek waar telkens nieuwe zwanenstellen neerstrijken? Jeroen: "Een zwanenpaar blijft in principe zijn nestelplek trouw, maar een nest kan toch, opeens, om een onverklaarbare reden niet meer gebruikt worden. Het is spannend of een van de stellen die nu in Sonsbeek rondzwemmen het oude plekje weer zal kiezen. In principe heeft het park ruimte voor drie stellen." Het paar dat vorig jaar in het park genesteld heeft, heeft uiteindelijk een ander plekje gekozen. Ze hadden zes kuikens, maar geen enkele heeft het gered. De parkwachter raadt de parkbezoekers aan om de zwanen niet te voeren. "Ze slokken het brood wel naar binnen, maar het is niet goed voor hen. Ze kunnen erdoor verstopt raken. Het beste kun je de stukjes brood in het water gooien, want zwanen moeten slobberen. En: houd de hond goed aan de lijn, want honden zijn de grootste vijanden van de zwanen." Op mijn vraag naar de ijsvogel vertelt Jeroen dat het territorium deze schitterende parkbewoner over en langs verschillende vijvers loopt, want hij heeft niet alleen voedsel nodig maar ook voldoende schuilplekken: "Daar houden we bij de verzorging van de oevers uiteraard rekening mee."

Het grasland

Over maaien gesproken: "Het gras wordt in het park veel minder vaak gemaaid dan vroeger, zodat allerlei al dan niet zeldzame planten de kans krijgen om te groeien en te bloeien. In het drassige land groeien bijvoorbeeld verschillende soorten orchideeën. Dat maaien, waarbij ongetwijfeld heel wat mollengangen instorten, heeft volgens Jeroen geen noemenswaardige nadelen voor de mollen. Zij hebben de stukken grasland rondom ons bespikkeld met hun zwarte molshopen. Daar zijn ze al mee begonnen toen het nog hartje winter was."

Hoe hebben ze zich een weg gebaad door de harde grond? Jeroen: "Als er een laagje sneeuw ligt, zoals deze winter vaak het geval was, blijft de grond eronder zacht. Dan gaan de mollen op pad om wormen te eten. Er is een jaar geweest dat het park helemaal bezaaid was met molshopen. Toen hebben we een mollenvanger ingehuurd, die het park 'molvrij' gemaakt heeft. Maar, maak je niet ongerust: er zijn genoeg mollen teruggekomen. We zijn er niet op uit om ze uit te roeien, ze horen bij het park."

Bomen

Wie goed naar de bomen kijkt, ziet dat een aantal van hen - laag op de stam - een ring draagt. "Ze zijn geënt", vertelt Jeroen. "Bij het nieuwe treurbeukje (vlakbij de Hangbrug) is dat duidelijk te zien. Maar de meeste rode beuken, ook die grote die op de weide in Zypendaal, zijn geënt. De - beeldschone - rode beuk is een tamelijk zeldzame mutatie. Dus we enten een 'rode' tak op een gewone beuk."

De voorjaarskolder brak dit jaar weer uit.

Een paar weken lang werden er 's nachts parkbanken gemold.

Het parkbeheer heeft daarvan aangifte gedaan bij de politie.

Wilt u helpen opletten, en vernielingen melden op tel. 0900-1809 of

op website www.arnhem.nl onder 'digitaal loket' bij het onderwerp

'klacht, melding of idee'? U krijgt binnen drie dagen antwoord.

En bij heterdaad de politie bellen op 112.

seerd bedrijf zet de voors en tegens zodanig op een rijtje dat we juridisch ingedekt zijn als een boom die mag blijven staan, toch omvalt en schade of ongelukken veroorzaakt.

Het hout van de gekapte bomen wordt verkocht als hout voor kistjes, voor papier of als (bio)-brandstof." In zijn verhaal benadrukt hij dat paddestoelen die op bomen groeien niet altijd schadelijk zijn. Soms eten ze alleen het dode hout op. Hij wijst op een plek waarbij de boom uitstulpingen heeft gevormd: "Kijk, de sapstromen lopen hierin gewoon door. En terwijl we naar het blanke hout van afgezaagde dikke takken kijken, zegt hij: "Vroeger werden degelijke wonden afgesmeerd met groene verf. Maar vaak ging het hout daaronder rotten. In principe zorgt de boom zelf voor een - onzichtbaar - beschermend laagje dat de wond bedekt, het is te vergelijken een korstje op een wondje."

Als we naar boven kijken, zien we nesten in de nog kale taken. Jeroen: "Reigernesten; er nestelen nu zo'n 50 tot 60 paartjes in het park. Niet alleen op het eiland in de Grote Vijver, maar vooral ook in de bomen langs de Zijpendaalseweg. Maar ons record ligt op meer dan 120 nesten."

Rondom beginnen de Rhododendrons al kleine knoppen te vormen. Die struiken horen, volgens Jeroen echt bij het Engelse landschapspark, zoals baron van Heeckeren het bedoeld heeft: "Vroeger werden de knoppen er met de hand uitgehaald, dat stimuleerde de bloei."

Teruglopend naar het Bezoekerscentrum, zien we de ganzen en de meerkoeten paarsgewijs rondzwemmen. En vanaf het eiland horen we hun gegak, alsof ze over hun nestelplekken aan het discussiëren zijn. En onder onze voeten spruit het Speenkruid uit. "Lentebodes", zegt Jeroen.

Clarien van Harten

Onze parkwachter vertelt enthousiast over het beukenbos, waar meestal heel weinig ondergroei is, omdat de hoge bomen met hun brede kronen het licht wegnemen. Maar als de beukenbomen oud zijn, laten ze hun blaadjes kantelen zodat de zon ertussendoor kan schijnen. En een schimmel (de rodekoolzwam) helpt de 'moederbomen' om het bos te verjongen; de beukennotjes groeien uit tot jonge bomen: "Het is interessant dat een oud Engels verhaal hetzelfde fenomeen op een sprookjesachtige manier beschrijft: de moederbomen geven hun energie door aan hun kinderen."

Terwijl we verder lopen zien we tussen de wortels van de bomen langs het pad kleine holletjes zitten. Jeroen: "Ideale plekjes voor de eekhoortjes om hun wintervoorraden in te verbergen. Afgelopen winter zag ik een eekhoorn op zoek naar zijn notjes. Meestal vergeten eekhoorns waar ze ze verstopt hebben, maar als ze er een stuk of vijf gevonden en opgegeten hebben, kunnen ze weer rustig verder slapen". En over de met cijfers gemerkte bomen merkt hij op: "Het zijn risicobomen; binnenkort wordt beslist of ze mogen blijven staan of dat ze geveld moeten worden. Een gespeciali-

Aan het ontbijt zie je rook en vlammen - drie dagen later is het gebied zwartgeblakerd

(Zeer) Verre Vrienden

Je bent projectleider in bezoekerscentrum Sonsbeek, als je op je 55e gebruik kunt maken van een vertrekregeling. Er is een plan gerijpt op en rond een voormalige boerderij in oostelijk Portugal een camping te beginnen. In mei 2003 arriveer je in de Alentejo nabij het stadje Castelo de Vide. Een paar maanden later ontstaat voor je neus een brand die drie dagen aanhoudt. Dolf Janssen en zijn vrouw Phine Verhoef klimmen mede dankzij hulp van oud-collega's uit Arnhem uit een dal. Veel Nederlanders vinden de weg naar Pomarinho

Dolf Janssen en Phine Verhoef waren in 2003 nog maar enkele maanden geleden neergestreken op het landgoed Pomarinho in Oost-Portugal en begonnen te wennen aan hun nieuwe woon- en werkomgeving. Op deze locatie zouden ze een camping met gastenverblijven inrichten, een nieuwe toekomst tegemoet. Vogels van allerlei soorten kwinkeleerden er elke dag, het droge, zonnige klimaat lag ze goed. Omdat de vergunningen nog niet binnen waren, konden ze hun plan niet direct in praktijk brengen. Dan breekt er een rampzalige dag aan. Dolf: "We zitten op de veranda aan het ontbijt. Op enkele honderden meters afstand stijgt rook op. Even later schieten vlammen de lucht in. We bellen de brandweer, de bluswagen arriveert snel maar neemt een verkeerde afslag en rijdt zich klem. Eerst waait het vuur van ons huis af, maar de wind draait en komt in onze richting. Het dak vat vlam, we blussen zoveel we kunnen. Als de brand bedwongen is, blijkt een gebied van 15.000 hectare verwoest. Op het dak na is onze woning gespaard gebleven. Maar van de begroeiing is in de wijde omtrek nauwelijks iets over." Na die verschrikkelijke brand duurt het zeker anderhalf jaar tot Dolf en Phine echt een begin kunnen maken met hun camping in de buurt van Castelo de Vide, nabij de Spaanse grens. Mede dankzij de hulp van enkele Arnhemse ambtenaren, die de handen wekenlang uit de mouwen steken. In juli 2012 blakert camping Pomarinho in de zon, de hete lucht trilt boven de grond. Alleen op de binnenplaats van het vakantiehuis met kamers en onder de verspreid staande vruchtbomen is schaduw te vinden.

De Krakeling

Dolf gaat na de rijkskweekschool in Doetinchem waar hij Phine leert kennen in 1974 aan de slag op de Krakeling in Vredenburg waar voor het eerst in Arnhem openbaar en confessioneel onderwijs nauw gaan samenwerken. Minister Van Kemenade komt langs, de verwachtingen zijn hooggespannen. Het idee blijkt te hoog gegrepen. Al spoedig sluit de protestantse school zich af van de andere denominaties. Dolf vertrekt na enkele jaren en monstert aan op de Jeroen Boschschool. Hij volgt een cursus milieucommunicatie en kan in '91 voorlichter worden bij de dienst Milieu en Openbare Werken van de gemeente Arnhem, sector natuur en stedelijk groen.

Het is de periode van Arnhem Groen Natuurlijk. De gifspuit wordt afgeschafte in combinatie met het 'omvormen' van het groen en dat gebeurt wijk-voor-wijk. De gemeente gaat de wijken in om toelichting te geven. In deze periode omvat zijn portefeuille van voorlichter ook de parken, begraafplaats Moscowa, uiterwaardenpark Meinerswijk en bezoekerscentrum Sonsbeek. Met de milieubus reed Dolf door Arnhem om plannen te presenteren en die met wijkbewoners te bespreken. Regelmatig organiseert Dolf rondleidingen voor belangstellenden uit het hele land, die willen zien hoe Arnhem met zijn groen omging. De stad had daarin een voorbeeldfunctie.

Recente foto van Dolf Janssen en Phine Verhoef, op landgoed Pomarinho in Z.O.-Portugal.

Vrijwilligers

In 1997 kan Janssen voor halve dagen werken bij het bezoekerscentrum als projectleider Henk Huisman met de vut gaat, wat later is hij fulltime bij de Watermolen aan het werk, zoals het centrum dan nog heet. "Daar heb ik echt geleerd hoe je met vrijwilligers om moet gaan. Ik wist hoe dat met ouders op school gaat, met stageairs had ik ervaring, maar met vrijwilligers werken is anders. Als je meent dat iets niet snel genoeg gaat, moet je die persoon niet het werk uit handen nemen. Dat is de grootste fout die je kunt maken. Je moet een beetje geduld hebben."

Een greep uit wat hij daar allemaal deed: werkgroepen opzetten, projectgroepen op gang brengen, cursussen organiseren en een jaarlijkse beurs met aanbieders van 'groene' vakanties, boekjes maken met allerlei informatie en altijd maar weer sponsors zoeken voor de financiering. "Ik had een netwerk om u tegen te zeggen. Als je morgen een olifant voor de deur wilde hebben, kon ik ervoor zorgen."

Het park in

Toen Dolf in 2002 zijn baan in Arnhem opgaf, was hij zo druk geweest dat hij drie maanden verlof tegoed had. Toch ging hij er onder werktijd af en toe tussenuit, de parken in: "Regelmatig ging ik even kijken naar de stormvlakte die was ontstaan nadat natuurgeweld zich een weg had gebaad dwars door Sonsbeek in de richting van het ziekenhuis. Na veel discussie was besloten om dit gebied niet te herbepplanten, omdat dood hout veel leven oplevert. Een compleet nieuwe visie voor een landschapspark."

Voordat hij met Phine naar Portugal vertrok, was de ijsvogel Dolfs lievelingsvogeltje. Dat zag hij voortdurend opduiken in zijn woonplaats Dodewaard, in de Rosandepolder, in de buurt van het rad van de Witte Watermolen op Sonsbeek. En nu is het kleurrijke vogeltje ook gesignaleerd op de Quinta de Pomarinho. Naar zo iets hoeft je niet eens echt op zoek, want het hele leven is voorbestemd, beweert Dolf.

Vakantieoord

In de Alentejo tegen de Spaanse grens hebben Dolf en Phine tien jaar na de verwoestende brand een vakantieoord onder de zon met een Zuid-Europese sfeer weten te creëren. De internationale organisatie van natuurvrienden in Wenen heeft voor het hoofgebouw de kwalificatie Natuurvriendenhuis verstrekt. Natuurvrienden krijgen dan ook korting.

Het hele jaar door komen wandelliefhebbers op de quinta (landgoed) terecht, ook wel met tent of caravan. In het vroege voorjaar wordt met het oog op de landbouw steeds gehoopt op regen, maar ook om de bronnen bij te vullen waaruit water wordt betrokken. Wie noodgedwongen door schoolvakanties in de zomer arriveert, moet zich aanpassen aan het klimaat. Niet zelden wordt 's middags een temperatuur van om en nabij de veertig graden gemeten.

Vanaf 's morgens (zeer) vroeg tot aan het begin van de middag kan in de zomer prima worden gewandeld en gefietst. In het gebied vliegen vogels van talloze soorten rond. Na een uur of twaalf is het verstandig om een boek te lezen, een duik te nemen in het campingbadje of in het prachtige zwembad van het dichtstbijzijnde plaatsje Castelo de Vide.

Verdere informatie over camping, landschap, wandeltochten en reismogelijkheden via www.pomarinho.com. Met de regelmaat van een klok verschijnt er een nieuwsbrief.

Rob van Otterloo

Medewerkers van Werkplaats De Helling met Vrienden-van-Sonsbeek-projectleider Loes Prakke, bij de afbraak van de oude waterradiinstallatie.

Actie Herstel Waterrad Begijnemolen

'Het Rad moet draaien, geef het Rad een Zetje.' Onder die slagzin gaat Vrienden van Sonsbeek deze zomer een financiële actie voeren ter dekking van de kosten van het herstel van de vervallen waterradinstallatie van de Begijnemolen. Hiernaast vindt u een uiteenzetting van de actie. Wij rekenen op uw financiële bijdrage. Klein of groot, elk bedrag is welkom.

De waterradinstallatie van de monumentale Begijnemolen in Sonsbeek is vervallen en bevindt zich al jaren in een deplorabele toestand. De Begijnemolen uit 1407 is één van de twee overgebleven watermolens aan de Sint Jansbeek. Vrienden van Sonsbeek spant zich in voor herstel van het waterrad. Maar dan herstel van de hele installatie: het rad, de omhulling, de watergoot en het demonstratieve gebruik van de opgewekte energie in het Watermuseum.

Waarom?

Allereerst: restauratie, het repareren van een stukje vervallen Sonsbeek en voorkomen dat dit verval vandalisme en verder verval uitlokt. Ten tweede: cultuurhistorie, de oorsprong vertellen van de 'energiestad Arnhem'. De tien watermolens langs de Jansbeek vormden tezamen het oudste industrieterrein van de stad. En ten derde: gebruik, we willen de waterradinstallatie een educatieve en nuttige functie geven. Een functionerende graanmolen met een compleet raderwerk hebben we al: de Witte Watermolen. Met het waterrad van de Begijnemolen gaan we energie opwekken uit waterkracht. De installatie zal demonstratief worden gebruikt in het Watermuseum. De Begijnemolen wordt Arnheems eerste waterkrachtturbine.

Uitvoering

De uitvoering van het project komt tot stand in samenwerking met de vrijwilligers van de Experimentele Werkplaats De Helling. Studenten van o.a. de Hogeschool Arnhem-Nijmegen maken, met hulp van Tennet, een ontwerp voor het benutten van de opgewekte energie in het Nederlands

Watermuseum. De gemeente, Waterschap en Watermuseum werken actief mee aan de restauratie en een aantal Arnhemse bedrijven zetten zich, al dan niet betaald, in om hun bijdrage te leveren aan het herstel van dit eeuwenoude erfgoed. De Vereniging Vrienden van Sonsbeek verzorgt de uitvoering inhoudelijk, organisatorisch en financieel. De bestektekeningen zijn goedgekeurd en de vergunningen zijn binnen, de afbraak van de oude installatie is uitgevoerd en aan het herstel wordt gewerkt.

Financiële actie

Exclusief de bijdragen in natura - van individuele vrijwilligers en organisaties - zijn de te betalen kosten van het project begroot op € 25.000. De Vereniging kan zelf maximaal een derde van dit bedrag bijdragen. Ter dekking van de kosten benadert Vrienden van Sonsbeek mogelijke sponsors. Daarnaast doen we een beroep op u - de leden van Vrienden van Sonsbeek - om een financiële bijdrage te leveren. Onder de titel 'Geef het Rad een Zetje' wekken we deze zomer

parkbezoekers op hun betrokkenheid bij het in stand houden van de parken te tonen door geld te storten op bankrekening 40 63 33 505 t.n.v. Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem, Arnhem. We gebruiken bij de fondsenwerving de prent die tekenaar Rudolf Das voor de actie beschikbaar stelt en die u op de voorpagina van dit Bulletin vindt.

Culturele ANBI

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem is door de Belastingdienst als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) erkend en wel in de categorie „cultuur“. Bij giften aan ANBI-erkende culturele instellingen mag de fiscale aftrek met 25% worden verhoogd: een gift van bijvoorbeeld € 20 betekent fiscaal een aftrekpost van € 25. Dat geldt ook voor uw financiële bijdrage aan het herstel van het waterrad. De penningmeester ziet uw bijdrage graag tegemoet.

Luuk Broer

Afbraak van de oude waterradinstallatie. Het rad wordt uit de

Mijn plekje in het park

Lente. Bij de bron van de Koude Vijver zie ik een eekhoorn over de nog kale takken lopen tot zij bij een oude hoge beuk komt. Daar klimt ze nog een stukje tegenaan omhoog en verdwijnt in een uitgehakt spechtengat. Een kwartier later loopt ze langs die beuk naar beneden, over beukenbladeren naar het bruggetje. Maar, wat heeft ze aan of in de bek? Een gezwel? Nee, dat kan niet. Een muis? Ik sta doodstil, ze komt mijn kant op en draait zich om als ze me opmerkt. En dan zie ik een staartje om haar nek! Het is een jong dat ze aan het verhuizen is! Ze brengt het in een grote verticale spleet in de oude beuk waar ik bij stond. Ze loopt weer over de stam naar beneden, het bruggetje over, tegen een eik omhoog en verder over de twijgen hoog tot ze weer bij de beuk is waar ze het jong vandaan haalde. Ze komt er met nog een jong uit! Als die bij het andere jong is gebracht klautert ze weer naar de beuk terug en ze gaat verderop beukennoten / eikels uitgraven die ze tussen haar voorpootjes opeet.

Mijn plekje in het park - Hebt u ook zo'n plek in de parken?
Stuur ons uw tekst van maximaal 220 woorden. De redactie kiest
wat geplaatst wordt.

Colofon

Het Bulletin VVS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem en van het Bezoekerscentrum Sonsbeek. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.
ISSN 1567-1054

Redactie:

Gerard Herbers
Rob van Otterloo
Luuk Broer (eindredacteur)

Vormgeving en druk:

Coers & Roest
ontwerpers bno | drukkers
Arnhem

Redactie-adres:

Bezoekerscentrum Sonsbeek,
Zypendaalseweg 24a,
6814 CL Arnhem
email: info@parksonsbeek.nl

Het zomernummer van Bulletin VVS verschijnt 21 september. Vorige nummers vindt u op de website www.parksonsbeek.nl onder > Nieuws.

Een week nadat ik moeder eekhoorn twee jongen zag verhuizen naar een spleet hoog in een oude beuk, zie ik vier jonge eekhoortjes pogingen doen om uit die spleet een klein stukje langs de beuk te klauteren (foto). Het speelse gedrag duurt niet lang, want na een kwartier gaan ze de spleet en komen ze niet meer terug. Zijn ze lekker gaan slapen of verstopten ze zich voor mij?

Mietsy Smits

Reden retourzending:

Postcode:

Plaats:

Naam:

Straat:

Het correcte adres is:

6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek, Zypendaalseweg 24a, Port Betaald PAYS-BAS

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Retour afzender/adreswijziging

VAN
SONSBEK
VERENIGING